

שאלה י"ד

אם רשאי למסור נפשו גם על שאר מצות שבתורה

שאלה: הדוחק בגינו קובנה היה עד אין נשוא, כי בתוך השטח הקטן של הגיטו נכלאו כשלשים אלפים איש ובכל חדר וחדר המבתים הצטופפו יותר מדי דיירים עד כי החדר היה צר מהכיל את כל האנשים שגרו בו.

ומובן מאילו שהלכלוך והזוהמא היו בכלל כך נוראים ואיומים, וחויץ מזה וביחוד, באה הזוהמא בגלל חוסר כגדים, כי לכלואי הגיטו היה על פי רוב רק בגד אחד בכדי לכסות בו את מערומייהם, ולמותר להגיד שלא היתה לאנשים כותנות לגופם ובמקרה הטוב ביותר היתה לאיש רק כותונת אחת ולא היתה לו אפשרות להחליף את מלבושיו התחתונים, וגם לא היה סכון כמה לרחוץ את הגוף ולכבס את הכגדים.

אי לזאת לוקו כלואי הגיטו במכת מצרים השלישית, מכת הכינים שרחשו על האנשים ובגדיהם, ובגיטו לא היו בנמצא שום חומרי ניקוי וחיטוי שבעזרתם אפשר היה להשמיד את הרחשים המתועבים האלה, ומרוב הגרידה והלכלוך כוסה עור האנשים במכות ופצעים והמבל היה רב.

אולם ריוח והצלה מועט היה לכלואי הגיטו בבית המרחץ שהגרמנים הרשו לפתוח בגיטו שהיו קוראים לו „ענטלויונג-אנשטאלט“ כדי שישמש מקום ניקוי וחיטוי לכלואים, בבית מרחץ זה היה חדר מיוחד שבו היו המתרחצים שמים את בגדיהם לחיטוי, והחום בחדר זה הי עצום כי היה מיועד לתריגת כל מיני הרחשים שרחשו בכגדים.

המתרחצים היו מקבלים גם מעט מבון נוזל שהיה מספיק בקושי לרחיצת גופם אבל לא היה מספיק בשום אופן לכביסת הבגדים וגם לא היה מקום שם במרחץ זה לכביסת בגדים כי אם חדר החימוי שהמתרחצים היו מצווים לשים בו את בגדיהם.

חשיבות מיוחדת מרובה היתה נודעת למרחץ זה בשביל חולים ותשושים, כי הגרמנים לא הכירו שמחלה או חולשה תהא סיבה מספקת להשתחרר מעבודת הכפיה, אולם משהגיע תורם של האנשים ללכת לה, "ענטלויזונג-אנשטאלט" והיו מקבלים פתקא שהיו שם, הם היו פטורים מללכת לעבודה, ודבר זה היה חשוב מאוד בשביל החולים והתשושים.

ואני הקטן הייתי הבלן הממונה על מרחץ זה ועשיתי את מלאכת הבלנות ברצון ובחפץ לב, עשיתי את הכל בדיוק גדול והתאמצתי לקבל עצים במידה מספקת בכדי לחמם את המים ואת חדר החימוי כראוי, וכל עיקר כוונתי היתה לתת את האפשרות לכלואים להנקות מרוב החלאה והזוהמה שדבקה בהם הזודות למצבם, ולהכריא על ידי הרחיצה את גופם החלוש וכך להקל עליהם את סבל עבודת הפרך ולחזק את נפשם ורוחם.

ולא אחת אמר לי ידידי הרב הגאון הצדיק ר' יהושע לעוויןסאן הי"ד, מנהל ישיבת ראדין, נכד הח"ח זצ"ל, שנשאר גלמוד בגיטו קוכנה כי נשפחתו נשארה בראדין, מקנא אני בכך בגלל המצוה הגדולה הזאת עושה, כי הרחיצה במרחץ נותנת לי חיות ורצון חיים כדי לזכות לראות בנחמת ישראל ובמפלתן של הגרמנים הארורים ימ"ש.

ונצלתי את דברי היותי הבלן, להחזיק את המרחץ סגור ביום שבת ומועד לרבות ערב שבת וחג, ואפילו בימי החורף, וראש מועצת הזקנים שהיה נקרא בלע"ז ה, "עלמסטען-ראט", דר. אלחנן עלקעס, אמר לי כמה פעמים שאני מסכן בזה את נפשי באם יודע

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ה' קלא

לגרמנים שאני סוגר את המרחץ בשבתות וכימים טובים בלי שום סיבה.

עוד הוא אמר לי שהוא מוכן לתת לי עבודה אחרת, ולמה לי להיות עסוק בעבודה פחותה ככלנות שאינה לפי כבודי כרב בישראל, ולא עוד שאני סמכן בעבודה זו את חיי בגלל זה שאני משבית את המרחץ בשבתות ומועדים.

אולם אני אמרתי לו, שאני שמח בחלקי ומרוצה לעשות עבודה זאת שאני רואה אותה כזכות גדולה בשבילי, כי אטו מילתא זוטרתא היא לנקות ולטהר בני ישראל מחלאתם וזוהמתם ולהצילם על ידי כך מנגע ומחלה.

ועבודה זו שהוא אומר שהיא פחותה בשבילי ואינה לפי כבודי, אדרבה גדולה היא וחשובה היא עד מאוד, כי על ידה אני יכול לבוא לעזרת הכורחים מהמכצר לתשיעי הידוע לשמצה, כי שם במכצר ההוא היו עובדי הכפיה עסוקים בשריפת גופות היהודים שהוצאו להורג על ידי הגרמנים, כפי ישמרתני במפורט בספרי „חורבן ליטה“, וכורחים אלה שהיו עסוקים בעבודה איומה של זו של שריפת גופות יהודים הרוגים, ידעו היטב שבסופו של דבר יוצאו גם הם להורג על ידי הגרמנים שירצו למחות את עקבות פשעיהם לבל ישאר מהם זכר ולמען יוכלו אחר כך להכחיש ולומר, לא פעלנו און, לזאת לא היו היהודים האומללים האלה חוסכים כל מאמץ והיו משתדלים לברוח מהמכצר התשיעי ולהגיע לגיטו.

מהכורחים האללו ומבנדיהם היה נודף ריח של מתים בגלל טיפולם בגופות ההרוגים, וריח ההרוגים נספג בהם ובבנדיהם, ולזאת מיד כשהיו מצליחים לברוח לגיטו, היו נכנסים למרחץ זה להתרחץ ולשפשף היטב את גופם עד שיפוג מהם ריח המות של ההרוגים, ואת בגדיהם היו שורפים בתנור המרחץ, וכעבור איזה זמן לאחר שהיו

נחים קצת בגיטו היו בורחים הלאה לתוך היערות כדי להציל את עצמם ולספר מה שהגרמנים הארורים עוללים ליהודים במצר התשיעי.

ופעם כשבא הרוצח הגרמני פילגראם ימ"ש לבקר ולראות המרחץ בשבת, ומשראה אותו סגור הוא שאל, למה המרחץ סגור היום ואיפה הוא המפקח על המרחץ.

וכששמעו זאת כלואי הגיטו חזקו עלי דבריהם לפתוח את המרחץ בגלל הסכנה הנשקפת לי אם אחזיק אותו סגור, אולם אני לא נעניתי להם, וכשבאתי אחר כך לבית גאפאנאוויץ ללמוד את שעורי הקבועים עם תלמידי, הם שאלו אותי, איך זה מותר לי לסכן את עצמו, הלא רק על ג' עבירות שינו הדין של יהרג ואל יעבור, והיאך זה מותר לי לסכן את עצמי על שמירת מצוה אחרת כמו שמירת שבת?

וזאת היתה תשובתי להם: בשבת (מט.) איתא, אמר ר' ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים כו', ואמאי קרי ליה בעל כנפים, שפעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו, והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק, ראהו קסדור אחד, רץ מפניו ורץ אחריו, וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו מה זה בידך, אמר לו כנפי יונה, פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה, לפיכך קורין לו אלישע בעל כנפים, ומאי שנא כנפי יונה משאר עופות, משום דאמתיל כנסת ישראל ליונה שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף וגו', מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן.

וכתב שם בחדושי הרמב"ן על זה, ואי קשיא אלישע שהיה גוף נקי למה נטלן מראשו הא בשעת שמד אפילו אעקרתא דמסאנא יהרג ואל יעבור, הני מילי לעבור על מצות לא תעשה אבל אם גזרו לבטל מצות עשה ודאי תבטל ואל יהרג דהא שב ואל תעשה שאני, ועוד שהן יכולין לבטל ע"כ שיניחוהו בבית האסורין וממילא תבטל, דאף על פי שהיה מניחן שמא היה סבור שלא יראהו אדם או שהיה מוסר עצמו למיתה שלא לבטל מעליו מלכות

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ה' קלג

שמים ורשאי הוא בכך ואינו כמתחייב בנפשו אף על פי שאמרו יבטל ואל יהרג, שכל מצוה שהחזיקו בה ישראל בשעת השמד נוטלין עליה שכר הרבה ועדיין מוחזקת, ואמרו בהגדה בבראשית רבה, מה לך יוצא ליסקל על שמלתי את בני, מה לך יוצא ליצלב, על שנטלתי את הלולב וכו', וכן מצינו בדניאל שמסר עצמו למיתה על התפלה שהיא מצות עשה דרבנן.

ועי' בר"ן בשבת שם שגם כן כתב, היכי מסר נפשיה ומנח כיון שאינו מחוייב בדבר נמצא מתחייב בנפשו, י"ל שאע"פ שאינו מחוייב ליהרג על קיומה אפילו הכי רשאי למסור נפשו עליה ומקבל שכר מצוה שכל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת הגזרה מוחזקת בידם ומקבלין עליה שכר הרבה, עיי"ש.

וגם המאירי במגן אבות עמוד פ"א פסק, שכל שבקידוש השם אין שום איסור בעשיית לפנים משורת הדין, אף על פי שאינו מחוייב בכך, ואדרבה יש לו שכר מרובה על זה ועליהם נאמר גבורי כח עושי דברו.

ועי' היטב בתוס' עבודה זרה (כו:): בד"ה יכול שכתבו, ומיהו רבנן פליגי כו' ואמרי דמפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור ובצנעא יש חילוק בין עבודת כוכבים לשאר מצות דבשאר מצות יעבור ובעבודת כוכבים יהרג כו', ואם רצה להחמיר על עצמו אפילו בשאר עבירות רשאי כמו ר' אבא בר זימרא דירושלמי שהיה אצל עובד כוכבים א"ל אכול נבלה ואי לא קטילנא לך, א"ל אי בעית למיקטלי קטול, ומחמיר היה דמסתמא בצנעא הוה.

וגם הרא"ש ז"ל בטוף סימן ט' כתב שם, ואם רוצה אדם להחמיר על עצמו ליהרג על שאר עבירות בצנעא רשאי ולא מיקרי חובל בעצמו כדאיתא בירושלמי כו'.

הרי חזינן מכל המובא דרשאי אדם למסור נפשו גם על שאר מצות שבתורה, ושמירת שבת הרי היא מצוה גדולה עד מאוד ששקולה כנגד כל מצות

שבתורה, ועוד אמרו רבותינו כל המשמר את השבת כאילו קיים כל התורה וכלה מחלל את השבת כאלו כופר בכל התורה.

מעתה לפי זה הרי בודאי מותר לי למסור נפשי ולהסתכן עבור שמירת שבת, ולכן שפיר קא עבידנא שאני מחזיק את בית המרחץ הזה סגור ביום השבת, כי לצערנו הרב ודאבון נפשנו נתחלל השבת בגיטו עד בלי הכיר, כי הגרמנים הארורים ימ"ש הרי מכריחים את היהודים לעבוד גם בימי שבת וחג כך שבמשך הזמן עלול השבת להשכח בגיטו, לזאת מן הראוי להסתכן על שמירת שבת ולהזכיר את יום השבת לקדשו.

ואף על פי שהרמב"ם בפרק ה' מהלכות יסודי התורה הלכה א' כתב, כשיעמד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו, יעבור ואל יהרג שנאמר במצות, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו, עיי"ש ברמב"ם, מכל מקום לעת כזאת שהודות למצב הקשה בגיטו לא ניכר השבת לגמרי, נראה לי שאני יכול לתמוך יתדותי בכל הני רבבתא שבתורה סבירא להו כהרמב"ם בזה ומתירין להחמיר וגם על שאר מצות שבתורה כדי להחזיקן בשעת הגזירה והשמד, וכל המחמיר ועושה כן יש לו שכר מרובה על זה ועליו נאמר גבורי כח עושי דברו, כמו שכתב המאירי שהבאתי.

זהו מה שהשבתי לתלמידי אשר שאלוני היאך מותר לי לסגור את המרחץ בשבת ולסכן את נפשי, והנני סמוך ובטוח שאכן קויים בי מה שהבטיחו כל הני אשלי רברבי שהבאתי, שעל החזקת מצוה מכל שאר מצות שבתורה בשעת הגזירה והשמד, כדי שתהא מוחזקת בישראל כמו שהחזיקו בה מקדמת דנא, מקבלים שכר מרובה.

והודות לזה הגעתי עד הלום להנצל מעמק הבכא בגיא ההריגה ולזכות לראות במפלתן של רשעים זרעו של עמלק הלל לד' בחיי ולומר לאלקי בעודי.